

RUSYA FEDERASYONU'NUN YAKIN ÇEVRE POLİTİKASI'NDA DIŞ RUSLARIN YERİ VE KIRIM MESELESİ

Murat SARAÇLI*

Özet

1992 yılının sonunda Rusya Federasyonu tarafından ilan edilen yakın çevre politikası, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından da Rusya'nın eski Sovyet coğrafyasına ilgisinin devam edeceğini göstermiştir. 2000 yılında Vladimir Putin'in Cumhurbaşkanı olmasıyla revize edilen yakın çevre politikasında Rusya Federasyonu dışında yaşayan Rusların ve haklarının korunması temel amaç olarak belirlenmiştir. Bu çerçevede ülkesinde önemli bir Rus nüfus barındıran Ukrayna ve ona bağlı özerk bir cumhuriyet olan Kırım, Rusya açısından ön plana çıkmıştır. 2014 yılının Şubat ayında Cumhurbaşkanı Viktor Yanukoviç'in görevinden azledilmesinin ardından Rusya'nın, nüfusunun çoğunluğunu Rusların oluşturduğu Kırım'ı önce işgal ardından ilhak etmesi, yakın çevre politikasının ve bu politikanın temel amacı olan dış Rusların ve haklarının korunması konusunu tartışmaya açmıştır. Bu çalışmada Rusya'nın Kırım'ı önce işgal sonrasında ise ilhak etmesinin iki anlamı olduğu savunulmuştur. Bunlardan ilki, Rusya'nın 1990'lardan beri sürdürdüğü ve 2000'de Putin'in Cumhurbaşkanı seçilmesiyle dış Ruslar lehine revize ettiği yakın çevre politikasının teoriden eyleme geçişidir. İkincisi ise, Ukrayna ile Rusya arasındaki ikili ilişkilerde tarihsel olarak bir denge unsuru oluşturan Kırım'da denge- nin Rusya lehine bozulmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Rusya Federasyonu, Yakın Çevre Politikası, Ukrayna, Kırım Meselesi, AB, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü.

Abstract

The Near Abroad Policy declared by the Russian Federation at the end of 1992 showed that Russia's interest in the former Soviet States would continue even after the separation of Soviet Union. Protecting the ethnical Russian population living outside the Russian Federation, and their rights were specified as the main goals in the Near Abroad Policy revised after Putin's inauguration as the President in 2000. In this context, having a significant ethnical Russian population in their land, Ukraine and its autonomous Republic of Crimea has taken a higher priority in Russia's agenda. Following the dismissal of President Viktor Yanukovich in February 2014, Russia's occupation and then its annexation of Crimea, the population of which is mostly com-

---

* Dr., Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, msaracli@gazi.edu.tr.

posed of ethnical Russians has started a controversy on Russia's Near Abroad Policy and its main purpose of protecting the ethnical Russian population living outside the Russian Federation and their rights. In this essay, it is argued that Russia's annexation of Crimea after its occupation has two different meanings. One of them is that Russia's Near Abroad Policy that has been pronounced since 1990s and a new version of this same policy revised by Putin after his inauguration to Presidency have been put into practice from theory. The other one is that in Crimea, which has historically been a balancing element between the relations of Russia and Ukraine, the balance has been changed in favour of Russia.

Keywords: Russian Federation, Near Abroad Policy, Ukraine, Crimea Problem, European Union, NATO.

Giriş

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Rusya Federasyonu'nun dış politika gündeminde ilk sırayı eski Sovyet coğrafyası ve bu coğrafyada bağımsızlıklarını kazanan cumhuriyetler almıştır. Arka bahçe olarak adlandırılan bu bölgeyle ilgili olarak yaşanan gelişmeler Rusya'yı bu noktada bir konum belirlemeye ve bununla ilgili politikalar ortaya koymaya zorlamıştır. Bu çerçevede 1992 yılının sonunda Dış Politika Doktrini belgesiyle ilan edilen yakın çevre politikası, Rusya'nın söz konusu coğrafyada ortaya çıkan devletlere ve Federasyon sınırları dışında kalan dış Ruslara olan ilgisini göstermesi açısından önemli bir adım olmuştur. Ancak Federasyon'un yaşadığı ekonomik sıkıntılar, bağımsızlıklarını yeni kazanmış devletlerin Rusya ile entegrasyona tereddütle yaklaşımları ve ABD'nin bölgede kendisini daha fazla hissettirmeye başlaması gibi nedenler, Rusya'nın teoride ortaya koyduğu yakın çevre politikasını eyleme dönüştürmesine 1990'lı yıllarda pek imkan vermemiştir.

2000 yılında Vladimir Putin'in Cumhurbaşkanlığı'na gelmesi, dış politikada olduğu kadar yakın çevre politikası açısından da Rusya'daki değişimin başlangıcı olmuştur. Aynı yıl kabul edilen yeni Dış Politika Doktrini belgesiyle Rusya, yakın çevre politikasını yeniden bir değerlendirmeye tabi tutmuş ve bu çerçevede Federasyon sınırları dışında yaşayan ve sayıları yaklaşık 25 milyonu bulan dış Rusların ve haklarının korunmasını bu politikasının merkezine yerleştirmiştir. Bu çerçevede yeniden şekillenen Rus dış politikasının temel amacı da, Rusların yoğunlukta bulunduğu başta Ukrayna ve Kazakistan olmak üzere Kafkasya, Orta Asya, Baltık ve Doğu Avrupa ülkeleriyle ekonomik, askeri, siyasi ve etnik konularda artan anlaşmazlıkların ivedilikle çözüme kavuşturulması olmuştur.

Avrupa Birliği ve NATO'nun Doğu Avrupa'ya genişleme kararlarıyla aynı dönemlerde gerçekleşen Rusya dış politikasındaki bu değişim, Putin'in yeniden canlandırmaya çalıştığı yakın çevre politikası konusunda çok rahat hareket edemeyeceği yorumlarını da beraberinde getirmiştir. Ülkesinde önemli miktarda Rus'un yaşadığı ve Doğu Avrupa ile Rusya arasında bir nevi

tampon bölge konumundaki Ukrayna, hem AB ve NATO'nun doğuya genişleme hedefleri içerisinde yer alması hem de Putin'le birlikte yeniden canlandırılmaya çalışılan yakın çevre politikasının birleşenlerinden birini oluşturması bakımından Batı ve Rusya için önemli addedilmiştir. Rusya ile Batı arasında bir nevi rekabet ve mücadele alanına dönen Ukrayna'da, Cumhurbaşkanı Viktor Yanukoviç'in Batı'yı dışlayan Rusya'ya yakın bir politika izlemesi gerek toplum gerekse siyasi yöneticiler katında tepkiyle karşılanmıştır. Bunun neticesi olarak ülkede sokak hareketleri baş göstermiş ve bu olayların da etkisiyle Ukrayna Yüksek Meclisi Şubat 2014'te Yanukoviç'in cumhurbaşkanlığı görevinden azline karar vermiştir. Ancak Yanukoviç'in görevden uzaklaştırılması, Rusya tarafından yakın çevresine ve buradaki çıkarlarına karşı bir girişim olarak nitelendirilmiştir. Putin ile birlikte yakın çevresindeki dış Rusları ve haklarını korumayı öncelikli amaç olarak belirlemiş olan Rusya, Kırım'da çoğunluğu oluşturan Rusları gerekçe göstererek 27 Şubat'ta Ukrayna'ya bağlı bu özerk cumhuriyeti işgal etmiştir. Kırım'da 16 Mart günü Rus birliklerinin denetiminde, hiçbir hukuksal dayanağı olmadan ve Tatarlar ile Ukraynalıların boykotu altında gerçekleştirilen referandumda Rusya'ya bağlanma yönünde bir karar çıkmıştır. Rusya'nın 17 Mart'ta söz konusu kararı tanıması ile birlikte Rusya'nın Kırım'ı işgali, bir ilhaka dönüşmüştür.

Peki, Kırım'ın 2014 yılında Rusya tarafından önce işgal sonrasında ise ilhak edilmesi, 1990'lardan bu yana Rus dış politikasına damga vurmuş yakın çevre siyaseti ve onun dış Rusların ve haklarının korunması hedefi açısından ne anlam ifade etmektedir? Bu çalışmayla, 1990'lardan günümüze Rusya'nın yakın çevre politikasının geçirdiği değişim, bu değişim sürecinde dış Rusların söz konusu siyasetin merkezine gelişi, Ukrayna'nın ve Kırım'ın yakın çevre politikasındaki yeri ile Rusya'yı Kırım'ı işgal ve ilhak etmeye sevk eden nedenler üzerinden bu soruya da cevap aranacaktır.

1990'lardan Günümüze Rusya'nın Yakın Çevre Politikası

Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında dağılmasının ardından Rusya Federasyonu, geniş bir coğrafyada ortaya çıkan yeni devletler ve yeni sorun alanlarıyla yüz yüze kalmıştır. Birlik coğrafyasının çeşitli alanlarında yaşanan iç karışıklıklar, çatışmalar ve bağımsızlık hareketleri gibi sorunlar dışında Rusya Federasyonu ayrıca imparatorluk geçmişine dayanan Sovyet kimliğinin aşınmasına bağlı psikolojik ve düşünsel meselelerin de muhatabı haline gelmiştir. Bağımsızlığını kazanan yeni devletlerde etkin hale gelen milliyetçi duygular yerel kimliklerin önemini giderek arttırırken bir yandan da yıllarca üst kimlik olarak benimsenmiş Sovyet aidiyetinin sorgulanmasını beraberinde getirmiştir.

Arka bahçesinde yaşanan söz konusu gelişmeler Rusya Federasyonu'nu ister istemez bir konum belirleme noktasına getirmiş ve bu çerçevede coğrafya ve kimlik temelinde yeni siyasaların belirlenmesi ve ortaya konulmasına yönelik girişimlerde bulunulmuştur. Bu girişimlerin bir neticesi

olarak görülebilecek Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) düşüncesi, Ukrayna ve Beyaz Rusya'nın desteğiyle Aralık 1991'de hayata geçirilmiş ve böylece Birlik cumhuriyetlerine olan ilgi ve bağların bağımsızlık sonrası da korunmaya çalışılacağı uluslararası sisteme bir mesaj olarak iletilmiştir. 1992 yılının sonlarında kabul edilen Dış Politika Doktrini belgesinde ise, söz konusu mesaja resmiyet kazandırılmış ve Orta Asya ve Kafkasya'daki cumhuriyetlerin diğer BDT üyesi ülkeler gibi Rusya Federasyonu'nun "yakın çevre" ülkeleri olarak nitelendirilecekleri belirtilmiştir. Söz konusu belgeye göre, Rusya Federasyonu'nun BDT ülkelerine karşı politikalarında beş temel hedef izleyeceği belirtilmiştir. Bunlar:

1. BDT çerçevesi içinde ve esas olarak ikili ilişkiler temelinde olmak üzere bağımsızlığını yeni kazanmış devletler ile siyasi, iktisadi ve askeri işbirliğini derinleştirme.
2. Bağımsızlığını yeni kazanmış devletlerin alt yapılarını genişletme ve güçlendirme.
3. Yeni bağımsız devletlerin her biri ile Rusya vatandaşlarının haklarının korunması konusunda anlaşmalar yapılması.
4. BDT sınırlarının müşterek olarak korunması.
5. BDT barışı koruma gücü kurulması (Tanrısever 2005: 45).

Dış Politika Doktrini belgesi ile ilk kez açıklanan yakın çevre politikası, Rusya Federasyonu'nun Sovyetler Birliği üyesi cumhuriyetlere ilgisinin bağımsızlıkları sonrasında da devam edeceğini ve söz konusu ülkelerdeki güvenlik ve istikrarın Rusya Federasyonu'nun öncelediği konular olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Rusya Federasyonu'nun yakın çevre ülkelere yönelik yaklaşımda söz konusu ülkelerdeki barış ve istikrarın doğrudan kendisini de etkileyeceği düşüncesinin yanı sıra Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Federasyon sınırları dışında kalan yaklaşık 25 milyon Rus azınlığın ve 11.2 milyon kadar Rusça konuşan topluluğun varlığı da önemli bir etken olmuştur. Nitekim, 1992 yılında Rusya Federasyonu Dışişleri ve Savunma Politikaları Konseyi'nin yayınladığı bir raporda anavatanları dışında yaşayan Rus azınlıklar ve Rusça konuşan topluluklardan oluşan Rus diasporasının Moskova'ya siyasal, ekonomik ve sosyal alanlarda önemli kazanımları olabilecekleri belirtilmiştir. 1993 tarihli Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı Raporu'nda ise Rus azınlıklar konusunun en önemli dış politika konularından biri olduğu ve tüm devlet kurumlarının bu konu ile ilgili koordinasyonlu bir çalışma yürütmeleri gerektiği vurgulanmıştır (Turan 2004: 378).

1990'lı yıllarda özellikle Orta Asya ve Kafkasya'ya yönelik uygulanan yakın çevre politikasının, barış ve istikrarın sağlanması ve sürdürülmesi ile Rus azınlıkların ve haklarının kollanmasına yönelik temel hedefleri, Rusya Federasyonu açısından tam anlamıyla uygulamaya geçirilme şansı bulamamıştır. Bunun nedenlerinden biri, yakın çevre içerisinde nitelenen devletlerin yeni elde ettikleri bağımsızlıklarının zarar görmesinden çekinerek Rusya Federasyonu ile yakın bir ilişki kurmaktan kaçınmalarıdır. Daha birkaç

yıl öncesinde Sovyetler Birliği içerisinde birtakım baskı ve zorluklarla karşılaşmış olan cumhuriyetler, bağımsızlıklarını elde ettikten sonra serbestlik ve eşitlik üzerine siyasal ilişkiler kurma ve geliştirme hedefine odaklanmışlar ve bu noktada Rusya Federasyonu ile ilişkilerinin belirli bir düzeyde yürütülmesine önem vermişlerdir. Bu noktada Rusya Federasyonu'nun yakın çevre politikasında Rus azınlıklara ayrı bir önem vermesi, ülkelerinde önemli bir oranda Rus azınlık bulunan yeni bağımsızlığını kazanmış devletleri rahatsız etmiş ve Rusya'nın söz konusu azınlıkları iç işlerine karışma noktasında bir araç olarak kullanmasından çekinmişlerdir ("Russia and Near Abroad: Past And Present": www.russkiivopros.com).

Yakın çevre politikasının 1990'lı yıllarda yeterince uygulama şansı bulamamasının ikinci nedeni ise, Rusya Federasyonu'nun süregelen iktisadi sorunlarının, ekonomik entegrasyon noktasında diğer devletler açısından şüphe ile karşılanmasıdır. Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında ciddi bir ekonomik darboğaz ile karşı karşıya kalan Rusya Federasyonu, söz konusu ekonomik durgunluğu aşma noktasında yakın çevre ülkeleri ile ticari ilişkilerin geliştirilmesine önem vermiş ancak yeni bağımsızlığını kazanan devletler siyasi alanda olduğu gibi ekonomik alanda da buna ihtiyatlı yaklaşmışlardır. Yıllarca Sovyetler Birliği içerisinde doğal kaynakları ve yer altı zenginlikleri kendi arzularını dışında kullanılan ve ticari ilişkileri Birlik tarafından yönetilen ve yönlendirilen devletler, bağımsızlıkları sonrasında aynı durumun Rusya tarafından sürdürülmek istendiğinden çekinmişler ve ekonomik anlamda özgürlüklerini korumak istemişlerdir.

Üçüncü bir neden olarak ise, ABD'nin 1990'ların ikinci yarısından itibaren Orta Asya ve Kafkasya ile ilişkilerinde öncelendiği Rusya faktörünü ikinci plana düşürmesini ve söz konusu coğrafyadaki devletlerle özellikle Hazar enerji kaynaklarının paylaşımı ve dünyaya ulaştırılması noktasında yakın ilişkiler kurmasını gösterebiliriz. Yakın çevre olarak tanımladığı coğrafyada ABD'nin kendisine rakip olarak belirmesi Rusya'nın söz konusu coğrafyadaki hareket alanını kısıtlamış aynı zamanda yeni bağımsızlığını kazanmış ülkeler için siyasi ve ekonomik ilişkiler açısından yeni bir alternatif ortaya çıkarmıştır.

1990'lı yıllarda belirtilen sebeplere dayalı olarak tam anlamıyla uygulamaya geçirilememiş olan yakın çevre politikası, 2000 yılında Vladimir Putin'in devlet başkanlığına gelmesiyle yeni bir safhaya girmiştir. Haziran 2000'de yayınlanan Rusya Federasyonu Dış Politika Doktrini belgesinde yakın çevre politikası yeniden ele alınmış ve bu kapsamda iki önemli noktaya dikkat çekilmiştir. Bunlardan birincisi, Rusya dışında yaşayan Rusların sorunlarının çözülmesi ve onların hukuki statülerinin güvence altına alınması iken diğeri ise, yine Rus azınlıklarının yoğunlukta bulunduğu başta Ukrayna ve Kazakistan olmak üzere, Kafkasya, Orta Asya, Baltık ve Doğu Avrupa ülkeleriyle ekonomik, askeri, siyasi ve etnik konularda artan anlaşmazlıkların ivedilikle çözüme kavuşturulması olmuştur (Cankara vd. 2007: 198).

Dış Politika Doktrini belgesinde vurgulanan bu hususlar dikkate alındığında Putin ile birlikte yakın çevre politikasının Rusya açısından üç nedenle yeniden canlandırılmaya çalışıldığı söylenebilir. Söz konusu nedenlerden ilki siyasiydir. Bilindiği gibi, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Doğu Avrupa'da ortaya çıkan siyasi ve güvenlik temelli boşluk Avrupa Birliği (AB) ve NATO için yeni bir hareket alanı ortaya çıkarmıştır. Gerek Avrupa Birliği'nin gerekse NATO'nun doğuya genişlemek yönünde irade ortaya koymaları ve bu kapsamda girişimlerde bulunmaları, Rusya açısından ciddi bir güvenlik tehdidi olarak algılanmıştır. Söz konusu tehdidin önlenmesi noktasında Rusya açısından yakın çevre ülkeleri güvenli bir tampon bölge olarak görülmüş ve bu ülkelerle mevcut sorunların çözülmesi ve ilişkilerin geliştirilmesi öncelikli hedef haline gelmiştir. İkinci bir neden ise ekonomik temellidir. Rusya Federasyonu'nun dünyaya gaz ihracı noktasında kullandığı boru hatlarının büyük bir kısmı yakın çevre olarak adlandırılan ülkelerin topraklarından geçmektedir. Yine Rusya'nın toplam ticaret hacminin yaklaşık beşte birini yakın çevre ülkeleri ile olan ekonomik ilişkileri oluşturmaktadır. Tüm bu nedenler de Putin'in devlet başkanlığına gelmesinin ardından yakın çevre politikasını canlandırmaya çalışmasında önemli bir etken olmuştur. Üçüncü ve son bir sebep ise stratejik temellidir. Yakın çevre olarak adlandırılan coğrafyadaki ülkelerde önemli sayıda Rus azınlık ve Rusça konuşan topluluklar bulunmaktadır. Putin, devlet başkanlığına geldikten sonra dış Rusları ve onların haklarını korumayı yakın çevre politikasının önemli amaçlarından biri haline getirmiş ve bu kapsamda adımlar atmaya başlamıştır. Nitekim 2006 yılının Ekim ayında ilki yapılan ve belirli aralıklarla toplanan Dünya Rusları Konferansı bu amaç çerçevesinde pek çok ülkeden Rus temsilcileri bir araya getirmekte ve Rus diasporasının canlı tutulmasını hedeflemektedir ("Russian Resurgence And The Contemporary Scene In The 'Near Abroad': A Case Study Of The Crisis In Ukraine": www.ndu.edu.pk).

Rusya'nın Putin ile yeniden canlandırmaya çalıştığı yakın çevre politikası kapsamına giren on dört ülkeden biri olan Ukrayna, belirtilen üç önemli nedenin de öznesi durumundadır. Rusya ile ortak bir sınırı paylaşan ve AB ile NATO'nun genişleme konseptlerinin içerisinde yer alan Ukrayna, politik ve güvenlik açılarından Rusya için son derece önemlidir. Yine, Rusya'nın Avrupa'ya gaz satışı noktasında kullandığı boru hatlarının %70'inin bu ülkeden geçmesi, Federasyon'un enerji güvenliği noktasında Ukrayna'yı öne çıkarmaktadır. Üçüncü olarak ülkenin özellikle doğu ve güney bölgeleri ile Kırım'da yoğun olarak yaşayan Rus azınlıklarının ve Rusça konuşan toplulukların varlığı da Ukrayna'yı yakın çevre politikası kapsamında Rusya için öne çıkartan bir başka nedendir. Çalışmanın bundan sonraki kısmında Rusya'nın yakın çevre politikasında Ukrayna'nın belirtilen sebeplere dayanan önemi ve Putin ile birlikte genel olarak dış politikada özel olarak ise yakın çevre politikasında merkezi konuma getirilen dış Rusların Kırım meselesindeki etkisi konuları ele alınacaktır (Maness vd. 2012: 138-142).

Rusya'nın Yakın Çevre Politikası'nda Ukrayna'nın Yeri ve Önemi

Asya ile Batı, Orta Doğu ile Baltık ve İskandinav ülkeleri arasında bir köprü, Almanya ve Rusya arasında ise bir tampon bölge konumunda olan Ukrayna, Orta Çağ'dan günümüze kadar pek çok kavimin, prensliğin ve devletin kurulduğu bir coğrafyaya ev sahipliği yapmıştır. Söz konusu prensliklerden biri olan ve 9. yüzyılda kurulan Kiev Prensiği, Ruslar açısından modern tarihlerinin başlangıcı kabul edilmekte ve bu açıdan Rusya tarihi açısından Ukrayna'yı ayrıcalıklı kılmaktadır. ABD eski başkanlarından George Bush 1991 yılında Kiev'e yaptığı ziyarette bu şehirden "Rus şehirlerinin anası" olarak bahsetmiştir ki bu örnek bile Ukrayna'nın Rusya tarihindeki yerini ve önemini ortaya açıkça koymaktadır (Özcan 2005: 103; Büyükkakıncı 2004: 401-402; Bilener 2004: 314).

Ukrayna'nın Ruslar açısından önemi Kiev ile sınırlı da değildir. 12. yüzyıldan beri Rusça'da yer etmiş olan "Ukraina" kelimesi, sözcük anlamı olarak sınır ülkesi, uç ülke gibi anlamlar taşımakta olup, günümüzde pek çok Rus'un Ukrayna'ya yönelik algılamasında bu husus ön plana çıkmaktadır. Bugün Rus aydınlarının ve halkının büyük çoğunluğu Ukrayna'yı ayrı bir devlet olarak nitelemekten kaçınmakta ve onu Rusya'nın ebedi ve özgün hikayesinde özel bir yere koymaktadır. Ukrayna'yı Rus hinterlandının bir parçası olarak gören Ruslara göre, bağımsız Ukrayna sadece geçici bir durumu ifade etmekte olup, gerçek bir ülke ismi değildir. Bugün Ukrayna olarak anılan devletin toprakları sadece bir geçiş bölgesi, stratejik bir bariyer ve kendileri ile yabancıları ayıran bir tampon bölgenin adıdır. Ayrıca Ukrayna devletinin varlığı da yapaydır, çünkü Ukraynalıların Ruslardan farklı bir etnik grup olduğu şüphelidir. Söz konusu anlayışa göre Ukraynalılar, Rus ulusunun bölgesel bir türevidir. Bu çerçevede Ukrayna dili denilen şeyde kırsal alanda konuşulan Rusça'nın lehçelerinden biridir (Bilener 2004: 311-313; Braithwaite 2014: 63).

Rusya ile yakın ve ortak bir tarih paylaşmış olan Ukrayna bu özelliğini bugün de kısmen devam ettirmektedir. Günümüz Ukrayna'sının en önemli özelliklerinden biri nüfusunun son derece heterojen olmasıdır. Bunun temel sebebi ise Ukrayna topraklarının tarih boyunca pek çok kavim ve kabilenin geçiş noktasında bulunmasıdır (Bilener 2004: 326). Ukrayna'nın nüfus yapısına genel olarak baktığımızda, %40'ını Ukrainophone (Ukraynaca konuşan) Ukraynalıların, %34'nü Russophone (Rusça konuşan) Ukraynalıların, %21'ni Russophone Rusların ve geri kalan %5'lik kısmın ise diğer dilleri konuşan çeşitli etnik azınlıkların oluşturduğunu görmekteyiz (Özcan 2005: 98-99). Bu çerçevede dikkat çeken husus Ukrayna nüfusu içerisinde Rusça konuşanların fazlalığıdır. Toplam nüfusunun yaklaşık üçte ikisine yakın bir kısmı için Rusça ilk dilleridir ve tüm Ukraynalıların yaklaşık %55'i ev hayatlarında iletişim dili olarak Rusça'yı tercih etmektedir (Korostelina 2003: 143). Genel nüfus yapısı içerisinde önemli miktarda Rus kökenli ve Rusça konuşan toplulukları barındıran Ukrayna açısından, ulus devlet olma yolunda en büyük engel de bu topluluklar görülmüştür. Nitekim, Ukrayna'nın

resmi tarih yazımındaki temel amaç, Ukraynalıların Ruslardan ne kadar farklı olduğunu anlatmak üzerine odaklanmış ve bu çerçevede temel tezler daha çok 'biz'i (Ukraynalılar) 'ötekiler'den (Ruslar) ayıran özellikler üzerine yoğunlaşmıştır. Bu açıdan baktığımızda tarihsel olarak Ukrayna ulusal kimliğinin, Rus kimliğine bir tepki olarak ortaya çıktığını söyleyebiliriz (Korostelina 2003: 144; Bilener 2004: 337).

Ukrayna'daki toplumsal ayırım coğrafi anlamda da kendisi hissettirmektedir. Kabaca Batı ve Doğu olmak üzere ikili bir yapı sergileyen Ukrayna'daki bu ayırımın ortaya çıkmasındaki temel sebep, Batı'nın yıllarca Avusturya Doğu'nun ise Rusya yönetimleri altında kalmış olmalarıdır. Günümüzde Batı Ukrayna'ya baktığımızda temel özelliğinin milliyetçi reflekslere sahip ve kendilerini Avrupalı olarak tanımlayan bir kültürel ve toplumsal yapının hakim olduğunu görmekteyiz. Katolik nüfusun yoğun olduğu Batı Ukrayna'da ekonomik faaliyet temelde tarım üzerinde yoğunlaşmıştır. Genelde kentsel kesimlerde yaşayan ve Rus kökenli ya da önemli ölçüde Ruslaşmış bir nüfus yapısına sahip olan Doğu Ukrayna'da ise Ortodoks inancı hakimdir. Kendilerini daha çok Avrasyalı olarak tanımlayan Doğu Ukraynalılarda ekonomik faaliyet temelde madencilik tarafından desteklenen ağır sanayi etrafında yoğunlaşmıştır (Bilener 2004: 333-334).

Batı ve Doğu arasındaki ayırım entelektüel düzeyde de kendisini hissettirmektedir. Tarihsel olarak Ruslara hiçbir bağlılık hissi duymayan Batı Ukraynalı aydınlar, üç asır süren Rus egemenliğinin Ukrayna kültürünü ve tarihini doğal yörüngesinden çıkardığını iddia etmektedirler. Söz konusu aydınlara göre, Ukrayna coğrafyası Rus tarihinin ve kültürünün değil Avrupa tarihinin bir parçasıdır. Yine onlara göre, doğu bölgesinde gözlemlenen Russophone yoğunluk, Rusların tarihteki kitleler halindeki göçü ve sanayileşme dönemi boyunca devlet destekli olarak gerçekleştirilen Ukraynalıların Ruslaştırılması politikasının bir sonucudur. Orta Avrupalılığı ön plana çıkartan bu görüş, Ruslara karşı gerçekleştirilen bağımsızlık hareketlerinin de temel motivasyonu olmuş, ancak o dönemki koşullar nedeniyle 1990'lara kadar çok etkili olamamıştır (Özcan 2005: 101; Bilener 2004: 338). Batı Ukraynalı aydınların en büyük kaygısı, Ukrayna'nın doğusunda yaşayan Russophonelerin gelecekte Rusya ile birleşme talebinde bulunabilecekleri ve Rusya'nın da buna memnuniyetle yaklaşacağıdır. Nitekim, 2014'de Kırım'da yaşanan gelişmeler de bu korkunun çok da yersiz olmadığını gözler önüne sermiştir (Özcan 2005: 83).

Batı Ukraynalı aydınların söz konusu tezlerine yönelik Doğu Ukraynalıların savdukları sav ise, Slavcılık söylemine dayanmaktadır. Bu fikrin sahibi Doğu Ukraynalı aydınlara göre, Ukrayna ve Rusya her konuda eşittir. Ukrayna'nın Rusya ile paylaştığı en önemli ortak özellik Bizans geleneğinden gelen Ortodoksluk'tur. Ruslarla bir arada yaşanan üç yüzyıl ve II. Dünya Savaşı'nda olduğu gibi birlikte girilen mücadeleler iki halk için de değerlidir. Doğu Ukraynalı aydınlar Ukrayna'yı iki kültürün ve iki dilin toprağı olarak görmekte ve sadece Ukrayna dilinin geliştirilmesini ve yaygınlaştı-

rılmasını öngören politikaların, Ukrayna'nın özellikle Rusların yoğun olarak yaşadığı bölgelerinin Rus kültüründen arındırılması anlamına gelmemesi gerektiğini savunmaktadırlar (Bilener 2004: 338; Özcan 2005: 101).

Günümüz Ukrayna'sında etnik Ruslar ve Rusça konuşan toplulukların sayısı yaklaşık 11 milyondur. Toplam nüfusun yaklaşık %20'sine tekabül eden bu rakam aynı zamanda tüm dış Rusların yaklaşık yarısını oluşturmaktadır. Bu kadar büyük bir Rus topluluğu bünyesinde barındıran Ukrayna'nın, söz konusu toplulukların akraba devleti Rusya ile ilişkilerini belirli bir seviyede ve dengede tutması son derece önemlidir. Ülkesinde bulunan Rus azınlıklar konusunda günümüzde Ukrayna'nın yaşadığı temel sorun, söz konusu toplulukların Sovyetler Birliği sonrası ortaya çıkan kimlik ve kültür temelli yeni konjonktüre uyum sağlamak konusunda yaşadıkları sıkıntılardır. Ukrayna'nın 1991'de bağımsızlığını kazanmasının ardından ülkede bulunan Ruslar, uzunca bir süre kendilerini öncelikli olarak Sovyet kimliği altında tanımlamaya devam etmişlerdir (Poppe vd. 2001: 57-58). Günümüzde ise söz konusu Rus azınlık, büyük Rus ulusunun bir parçası olduğunu yine aklından çıkarmamasına rağmen yavaş yavaş Ukrayna'daki yeni konumuna da uyum sağlamaya çalışmaktadır. Ancak bu konuda çok başarılı olduklarını söylemek pek de mümkün değildir. Bunda özellikle yıllarca geniş bir devletin yönetici unsuru iken birden bire küçük sayılabilecek bir devletteki azınlık grubu statüsüne indirgenmenin Ukrayna Ruslarında kolay atlatılamayacak bir psikolojik travma etkisi yaratmış olmasının payı büyüktür (Torbakov 2001: 312; Bilener 2004: 327-328).

Ukrayna'daki oligark yapısının varlığı da toplumsal yapıyı etkileyen bir başka faktördür. Genel olarak, Ukrayna'da Sovyet plan ekonomisinden piyasa ekonomisine geçerken özelleştirilen fabrikaları ve devlet gayrimenkulünü elde eden iş adamlarını tanımlamak için kullanılan oligark kavramı, ülkenin ekonomik ve siyasi hayatına ve literatürüne sirayet etmiştir. Nitekim, 1994 ile 2005 yılları arasında iki dönem Ukrayna Cumhurbaşkanlığı görevi yürütmüş olan Leonid Kuçma'nın bu görevinden önce Dnipropetrovsk'ta bir savunma sanayi tesisi başkanlığını yürüttüğü bilinmektedir. Ayrıca, 1996-1997 yılları arasında başbakanlık koltuğunda oturan Pavlo Lazarenko'nun o dönemin en büyük oligarkı olduğu, adı Turuncu Devrim ile özdeşleşen eski başbakanlardan Yulia Timoşenko'nun da Lazarenko'nun holdinginde onun yardımcılığını yaptığı bilinmektedir (İmanbeyli 2014: 3-4).

Hem Batı hem de Rusya ile iş bağlantıları olan Ukrayna'daki oligarkların, ne Batı ne de Rusya yanlılığından taraf olduklarını, en büyük endişelerinin kendi siyasi ve ekonomik düzenlerinin devam ettirilmesi olduğunu söyleyebiliriz. Ukrayna'nın bugünkü ticaret yapısına baktığımızda bu gerçek daha açık görülmektedir. Ülke ticaretinin %35-40'lık bir kısmını AB ile yapılan ticaret oluştururken, aynı oranlardaki bir diğer kesimini ise Rusya ile yapılan ticaret belirlemektedir. Belirli bir dengenin gözetildiği Ukrayna ekonomisinde ve siyasetinde, 2010 yılında Viktor Yanukoviç'in cumhurbaşkanlığına seçilmesiyle Kırım melesinin ortaya çıktığı 2014 yılına kadar ya-

şananlar da aslında oligarklar arası mücadelenin bir sonucu olarak nitelendirilebilir. Öyle ki, Yanukoviç'in Batı ve Rusya ile olan ilişkilerde Ukrayna'nın bağımsızlığından bu yana sürdürülen dengeyi Rusya tarafına bozması, hem ülkedeki oligarkları hem de Batılı ülkeleri ciddi anlamda rahatsız etmiştir. Yanukoviç'in 2010 yılında cumhurbaşkanlığına gelmesinin ardından NATO üyeliğine sıcak bakmadığını açıklaması, 2013'te AB ile ortaklık antlaşmasını imzalamayı reddetmesi ve ardından da devletin ekonomideki % 35'lik payının da özelleştirileceğini beyan etmesi ülkedeki gerek ekonomik gerekse siyasi güçler arasındaki hoşnutsuzluğu zirveye çıkarmıştır. Ülkede artan rahatsızlık zamanla sokak eylemlerine dönüşmüş ve neticesinde Yanukoviç 2014 yılında, önce parlamento tarafından görevinden azledilmiş ardından da Rusya'ya sığınmak zorunda kalmıştır (İmanbeyli 2014: 4-5).

Yanukoviç'in görevden uzaklaştırılması Rusya'yı son derece rahatsız etmiştir. NATO'nun ve özellikle de AB'nin Doğu'ya doğru genişlemesini yakın çevresine yönelik bir tehdit olarak algılayan Putin idaresindeki Rusya, Ukrayna'da yaşananları kabul etmeyeceğini açıklamıştır. Ancak bu noktada Putin için AB'nin Doğu'ya doğru genişlemesinin NATO'nunkinden daha büyük bir tehlike olarak algılandığını da belirtmemiz gerekir. Putin açısından NATO'nun genişlemesi tamamen stratejik bir hedef dahilinde ilerletmekte ve doğrudan Rusya'yı hedef almamaktadır. Oysa ki AB, belirli değerler ve ilkeler üzerine kurulmuş ve bunlar üzerinden hareket eden bir yapıdadır ve söz konusu değer ve ilkeler doğrudan Rus kimliğini ve değerlerini hedef almaktadır. Bu yüzden olsa gerek, Putin açıklamalarında daha çok AB'nin Ukrayna üzerindeki etkisinden duyduğu rahatsızlığa odaklanmış ve Rusya'nın yakın tarihi ve kültürel bağlarının bulunduğu bu ülkenin durumuna kayıtsız kalamayacağını belirtmiştir. Nitekim, bu açıklamalardan birkaç ay sonra da Kırım'da etkileri bugün de devam etmekte olan kriz patlak vermiştir (Lindley-French 2014: 36-37).

Kırım'ın Ukrayna'nın İdari ve Hukuki Yapılanması İçerisindeki Konumu ve Rusya Açısından Önemi

Coğrafi konumu nedeniyle tarihte her dönem stratejik bir öneme sahip olan Kırım, 1475 yılına kadar bağımsız bir yapıya sahip olmuştur. Söz konusu tarihte Osmanlı İmparatorluğu egemenliği altına giren Kırım Hanlığı, 1774 yılında Rusya imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması ile bağımsızlık kazanmış ancak bu durum fazla uzun sürmemiş ve 1783 yılında Çariçe II. Yekaterina tarafından Rusya'ya ilhak edilmiştir. 1917 Rus Devrimi'nden sonra Kırım Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti adıyla Sovyetler Birliği içerisinde Rusya Federasyonu'nun parçası haline gelen bölge, 1954 yılında Ukrayna ile Rusya'yı birleştiren 1654 tarihli Preyaslav Antlaşması'nın üç yüzüncü yıldönümü hediyesi olarak Nikita Kruşçev tarafından Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne verilmiştir (Gürseler 2014: 89; Yalçınkaya 2005: 104-105).

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla bağımsızlığını kazanan Ukrayna'nın toprakları içerisinde kalan Kırım, 1996 yılında kabul edilen Ukrayna Anayasası'nda ("Constitution of Ukraine": www.ccu.gov.ua) özerk bir cumhuriyet statüsüne kavuşmuştur. Söz konusu statünün çerçevesinin belirlendiği Ukrayna Anayasası'nın "Kırım Özerk Cumhuriyeti" başlıklı X. Bölümü'nün ilk maddesi olan 134. Madde'de, Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin Ukrayna'nın ayrılmaz bir parçası olduğu belirtilmiştir. Madde'de ayrıca Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin Ukrayna Anayasası ile belirlenmiş sınırlar dahilinde, yetkisi içerisinde kalan konularda karar verebileceği ifade edilmiştir. Bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi Ukrayna, Kırım Özerk Cumhuriyeti'ne çerçevesi Ukrayna Anayasası'nda belirlenmiş olan bölgesel bir özerklik tanımıştır. Nitekim 1998 yılında Kırım Özerk Cumhuriyeti Yüksek Meclisi'nce kabul edilen ve Ukrayna Yüksek Meclisi'nce de 350-XIV sayılı kanunla onaylanan Kırım Özerk Cumhuriyeti Anayasası'nda bu husus açıkça belirtilmiştir. Kırım Anayasası'nın 1. Maddesi'nin 1. Bendi'ne göre, Kırım Özerk Cumhuriyeti Ukrayna'nın ayrılmaz bir parçasıdır ve yetkilerini Ukrayna Anayasası'na ve yasalarına dayanarak kullanabilir (Özarslan 2014: 101-103, 105).

Hukuki ve idari olarak Ukrayna'nın bir parçası durumunda bulunan Kırım, sadece stratejik açıdan Karadeniz havzasına değil aynı zamanda Asya, Kafkasya ve Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarına ve çatışma alanlarına da hakim olması sebebiyle Rusya açısından önemini her daim devam ettirmiştir. Karadeniz filosunun %70'e yakını Kırım'ın Sivastopol ve Feodosya liman kentlerinde bulunan Rusya, bağımsızlığını ilan etmesinin ardından Ukrayna ile Kırım konusunda ciddi anlaşmazlığa düşmüştür. 1992 ile 1997 yılları arasındaki beş yıllık kilitlenme ve diplomatik uzlaşma çabaları sonucunda, 28 Mayıs 1997 tarihinde dönemin Ukrayna başbakanı Pavlo Lazarenko ile Rusya Federasyonu başbakanı Viktor Çernomirdin nihai bir antlaşmayı imzalayabilmiştir. Söz konusu antlaşmayla Rusya, Kırım'ın yasal ve toprak olarak Ukrayna'nın egemenliğinde bir alan olduğunu kabul etmiş ve buna karşılık olarak da Karadeniz filosunun bulunduğu Kırım'daki limanları yirmi yıllığına Ukrayna'dan kiralamıştır (Akman 2014: 11; Turan 2004: 379-380).

Rusya'nın Kırım'a olan alakasının söz konusu antlaşmayla son bulduğunu söylemek pek mümkün değildir. Söz konusu ilginin Karadeniz filosu dışında iki nedeni daha bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Kırım'da yaşayan yoğun Rus nüfusudur. Tatarlarla anılan Kırım, Rus egemenliği altında olduğu dönemde yoğun bir Tatar göçüne maruz bırakılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu hakimiyeti altında olduğu dönemde nüfusun yaklaşık %40'ını Tatarlar oluştururken, söz konusu oran Kırım'ın Rus idaresi altına girmesiyle hızla düşmüş ve günümüzde yaklaşık %10'lar seviyesine gerilemiştir (Marple vd. 1995: 263-266). Rusya hakimiyeti altındaki Kırım'da Tatarlar zorunlu göçe zorlanırlarken, onlardan boşalan alanı Rusya anakarasından getirilen Ruslar doldurmuştur. Bu sebeptir ki günümüzde yaklaşık iki buçuk milyon nüfusu bulunan Kırım'ın, demografik yapısı %62 Rus, %24

Ukraynalı, %10 Tatar ve %4 de Alman, Rum ve Bulgarlardan müteşekkil bir durumdadır ("Ethnic Splits in Crimea" 1999: 1) . Ukrayna sınırları içerisinde Rusların nüfusun çoğunluğunu oluşturduğu tek bölge olan Kırım, Rusya'dan gelen ayrılıkçı taleplere en çok açık olan yerdir. Karadeniz filosu konusunda olduğu gibi burada yaşayan Ruslar konusunda da Rusya, özellikle yakın çevre politikasını ilan ettiği 1993 yılından itibaren Kırım'la ilgili Ukrayna'dan zaman zaman çeşitli taleplerde bulunmuştur. Yakın çevre politikasında dış Ruslara ayrı bir yer açmış olan Rusya'nın bu taleplerine karşı Ukrayna, Kırım'a bölgesel özerklik vererek söz konusu istekleri ve bölgede artan ayrılıkçı talepleri önlemek istemiştir. Söz konusu girişiminin karşılığında ise Rusya'dan toprak bütünlüğüne ve sınırlarının değişmezliği ilkesine saygı duymasını istemiş ve bunun bir neticesi olarak iki ülke 1995 yılının Şubat ayında imzaladıkları Dostluk ve İşbirliği Antlaşması'yla söz konusu hususları teyit etmişlerdir (Büyükkakıncı 2004: 422-423).

Rusya'nın Kırım'a ilgisinin ikinci bir nedeni ekonomiktir. Kırım'ın karasuları dahilinde önemli miktarda petrol ve doğalgaz bulunduğu bilinmektedir. Yine bölgenin turizm açısından önemli bir merkez olduğu ve yıl içinde pek çok yabancı turist Kırım'ı ziyaret ederek ciddi bir döviz getirisi sağladıkları görülmektedir. Bunların dışında Kırım'ın ekonomik açıdan bir diğer önemi Rusya'nın bu bölgeden geçen doğalgaz boru hatlarından kaynaklanmaktadır. Rus ekonomisinin ciddi gelir kaynaklarından biri olan doğalgaz ihracı noktasında Kırım'dan geçen boru hatları, enerji güvenliği açısından Rusya için son derece önemlidir. Rusya söz konusu boru hatları için Ukrayna'ya belirli bir kira ödemekle birlikte, yoğun bir şekilde bu ülkeyi boru hatlarının güvenliğini sağlayamamak ve hatlara yönelik hırsızlık vakalarını önleyememekle suçlanmıştır. Dolayısıyla, Rusya'nın Kırım'a ilgisinin ilk iki sebebi askeri ve demografikse bir üçüncüsü de ekonomik temellidir (Akman 2014: 11; Torbakov 2001: 303-304).

Kırım'da 2014 Şubat ayıyla birlikte yaşanmaya başlayan gelişmeleri incelemeye başlarken, aynı dönemde Ukrayna iç siyasetinde Rusya yanlısı politikalar izleyen Viktor Yanukoviç'in cumhurbaşkanlığı görevinden azledildiğini, uluslararası sistemin Suriye meselesine angaje olmuş durumda bulunduğunu ve en önemlisi Kırım'ın askeri, demografik ve ekonomik saiklerden ötürü Rusya açısından geçmişten bugüne taşıdığı önemi göz önünde bulundurmalı ve Kırım'ın bağımsızlık ve Rusya'ya bağlanma kararını bu gerçekler ışığında ele almalıyız.

Kırım'ın Bağımsızlık ve Rusya Federasyonu'na Bağlanma Kararlarına İlişkin Yaşanan Süreç ve Rusya Açısından Nedenleri

Viktor Yanukoviç'in 2013 yılında AB ile ortaklık antlaşmasını imzalamayı reddetmesi, NATO üyeliğine sıcak bakmadığını açıklaması ve ardından devletin ekonomideki %35'lik payının da özelleştirileceğini beyan etmesi üzerine Ukrayna siyaset erklerinde ve toplumunda artan rahatsızlık 22 Şubat 2014'te Yanukoviç'in cumhurbaşkanlığından azledilmesi ve Rusya Federas-

yonu'na sığınması ile neticelenmiştir. Ancak bu durum, Putin idaresindeki Rusya'yı son derece rahatsız etmiş ve Yanukoviç'in azledilmesine varan sokak protestolarından Ukrayna'daki aşırı sağcı radikalleri ve Batı'yı sorumlu tutan açıklamalarda bulunmuş ve Rusya'nın bu duruma tepkisiz kalamayacağını açıkça beyan etmiştir. Nitekim bu açıklamaların ardından 27 Şubat günü Rus birlikleri Kırım'a girmiş ve Yüksek Meclis dahil olmak üzere pek çok kamu kurumunu kontrol altına almıştır. Rus askerleri kontrolü altına giren Kırım Özerk Cumhuriyeti Yüksek Meclisi aynı gün aldığı kararla 25 Nisan 2014 tarihinde referanduma gidilmesini kararlaştırmıştır. Ancak sonraki aşamada sadece Rus milletvekillerinin katıldığı bir oturumda referandum tarihi 16 Mart'a çekilmiş ve halkoylamasında Kırım'ın Rusya Federasyonu'nun bir parçası olması ya da 1992 Anayasası'nda belirlenmiş daha geniş yetkilere sahip bir statüde Ukrayna içinde kalması yönünde bir sorunun cevabının aranması kararlaştırılmıştır. Ancak bununla yetinmeyen ve ekseriyeti yine Rus vekillerden oluşan Yüksek Meclis, 6 Mart'ta yeniden toplanarak Kırım'ın doğrudan Rusya Federasyonu'nun bir parçası olması yönünde ayrı bir kararı kabul etmiştir. 11 Mart'ta bir başka toplantı gerçekleştiren Yüksek Meclis, bu oturumda ise, referandumun sonucunu bile beklemeye gerek duymadan aldığı bir kararla Ukrayna'dan bağımsızlığını ilan etmiştir (Özarslan 2014: 122-123).

Görüldüğü gibi bir oldubittiye getirilmek istenen bağımsızlık kararına karşı, Ukrayna'nın yasama ve yargı kurumları aldıkları kararlarla yapılmak istenen referandumun ve yaratılmak istenen fiili durumun gerek Ukrayna yasalarına ve anayasasına gerekse Kırım Özerk Cumhuriyeti Anayasası'na aykırılığını vurgulamışlardır. Ukrayna devlet makamlarınca alınan kararlarda Kırım'da gerçekleştirilmek istenenlerin, statüsü ve yetkileri burada açıkça belirtilmiş olan, Ukrayna Anayasası'na aykırılık teşkil ettiği ve yapılmak istenen referandumun da yine Ukrayna yasaları ve anayasasında herhangi bir yeri olmadığı belirtilmiştir. Ancak gerek Ukrayna gerekse diğer devletlerden pek çok uyarıya rağmen Kırım Yüksek Meclisi kararında direnmiş ve Rusya'nın hamiliğinde 16 Mart'ta referandum gerçekleştirilmiştir. Tatarların ve Ukraynalıların boykot ettikleri referandumun sonucunda %97 oranında Rusya'ya bağlanma yönünde bir karar çıkmış, hemen ertesi günü de Rusya, Kırım'ın bağımsızlığını tanıdığını beyan etmiştir. Ancak gerek Kırım gerekse Rusya aldıkları bu kararlarında yalnız kalmıştır. Nitekim, 27 Mart'ta toplanan Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 11 karşı 100 evet oyuyla Kırım'ın Rusya'ya katılma kararını geçersiz sayan bir karar almıştır ("General Assembly Adopts Resolution Calling Upon States Not to Recognize Changes in Status of Crimea Region": www.un.org).

Kırım'da Şubat 2014'ten bu yana yaşananları ve neticesinde çıkan Rusya'ya bağlanma kararını uluslararası hukuk açısından değerlendirdiğimizde Kırım'ın Rusya tarafından önce işgal ardından ise ilhak edildiğini söyleyebiliriz. Uluslararası hukuka göre, bir devletin hukuken diğer bir devlete ait topraklar üzerinde açık bir şekilde yetki ve otorite tesis etmesi ya da etkin

kontrole sahip olması halinde, işgal gerçekleşmiş olmaktadır. Bu çerçevede Kırım'ın mevcut durumuna bakıldığında, Rusya'nın milis kuvvetleri ve askeri birlikleri vasıtasıyla kontrolü sağladığı ve gerektiğinde bu kontrolü sürdürebilmek için güç kullanma kabiliyetine sahip olduğunu görmekteyiz. Durum böyleyken Rusya'nın, Kırım'ı resmen ilhak yoluna gitmeyip kendisinin de destek verdiği bağımsızlık referandumunu gerekçe göstermesi, aslında ilhak sayılabilecek bu durumu hukuken meşrulaştırmaya çalışmasından başka bir şey değildir ("Uluslararası Hukuk Açısından Kırım'ın İlhakı ve Self Determinasyon Hakkı" 2014: www.haber.stargazete.com).

Aynı şekilde Kırım'da yapılan referandumun da hukuki bir temelini olduğunu savunmak mümkün değildir. Ukrayna'nın bir parçası olan Kırım Özerk Cumhuriyeti, doğrudan Ukrayna Anayasası'na tabidir ve yetkilerini sadece Anayasa'da öngörülen hükümler çerçevesinde kullanabilir. Ancak Ukrayna Anayasası'nda, yerel meclis kararıyla ya da referanduma gitmek suretiyle bağımsızlık ilan edilebileceğine dair herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Anayasa'ya göre Kırım'da referandum yapılabilmesi ancak Kiev'deki merkezi hükümetin onayıyla mümkündür. Dolayısıyla Rusya'nın askeri müdahalesinin belirleyici olduğu referandumun ve Rusya'ya katılma kararının uluslararası hukuk açısından meşru olduğunu söylemek mümkün değildir. Rusya Kırım meselesinde, hem uluslararası toplumun bir üyesi olarak hem de temel amacı uluslararası barış ve güvenliği sağlamak olan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesinden biri olarak uluslararası taahhütlerine aykırı davranmış ve uluslararası hukuku ihlal etmiştir ("Uluslararası Hukuk Açısından Kırım'ın İlhakı ve Self Determinasyon Hakkı" 2015: www.haber.stargazete.com).

Peki, Rusya'yı Kırım konusunda uluslararası hukuk kurallarını ve bölgesel ve uluslararası düzeydeki dengeleri bile göz ardı edebilecek şekilde harekete geçiren saikler nelerdi? Bu sorunun cevabını Rusya devlet başkanı Vladimir Putin 18 Mart 2014 tarihinde Kremlin'deki konuşmasının satır aralarında vermiştir. Siyasi ve akademik çevrelerin birçoğunca "Putin Doktrini"nin ilanı anlamını taşıyan bu konuşmasında Putin, öncelikli olarak Rusya'nın Batı'yı artık güvenilir bir partner olarak görmekten vazgeçtiğini belirtmiştir. Bunun temel nedeni ise NATO'nun ve AB'nin, Rusya'nın temel kaygılarını görmezden gelmeye devam ederek, Doğu'ya doğru genişlemesini sürdürmesidir. Putin konuşmasının devamında Rusya'nın genişlemeye tamamen karşı olmadığını ancak bunun Rusya'nın ulusal çıkarlarının da olduğunu ve bunlara saygı gösterilmesinin gerekliliğinin bilincinde gerçekleştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu noktada Putin'in açıklamasında dikkat çeken bir başka husus ise, Rusya'nın kendini Avro-Atlantik dünyanın bir parçası olarak görmediğini söylemesidir. Yine, Kırım konusunda ülkesinin uluslararası hukuku ihlal ettiği yönündeki eleştirilere de değinen Putin, uluslararası hukukun artık bir kurallar bütünü ve uluslararası koordinasyonu sağlayan bir norm olmaktan çıktığını belirtmiştir. Putin'e göre dünya artık çok kutuplu bir hal almıştır ve böyle bir dünyada güç sahibi bir Rus-

ya'nın bunu kullanması yadırganmamalıdır. Rusya'nın Kırım hamlesinin bir başka nedenini yine Putin'in 18 Mart konuşmasında bulabilmekteyiz. Öyle ki Putin konuşmasında sürekli Rusların "bölünmüş ulus" olduklarından bahsetmiş ve Ukrayna'daki Rusların da bu ulusun önemli bir parçası olduğunu belirtmiştir. 2000 yılında iktidara geldiğinde ilan edilen Dış Politika Doktrini belgesinde ifade edilen en önemli hususlardan birinin dış Rusların ve haklarının korunması olduğunu hatırladığımızda, Putin'in yönetimi altındaki Rusya'nın dış politikadaki öncelikli ilgi alanının dış Ruslar olmaya devam ettiği görülmektedir. Nitekim Putin konuşmasının devamında Ukrayna'yı ülkesindeki Ruslara ve haklarına saygı göstermesi konusunda birçok kez uyardığını ancak Ukrayna'nın bu konudaki Rusya'nın hassasiyetlerini dikkate almadığını iddia etmiştir (Mammadov 2014: 73-76).

Putin'in 18 Mart konuşması bir yandan Kırım'ın işgaline ve ilhakına yönelik Rusya'yı haklı göstermek için kullanılan bir sebepler toplamı olarak ifade edilebileceği gibi, bir yandan da Rusya'nın bundan sonra genel olarak dış politikasında özel de ise yakın çevre politikasında izleyeceği yöntemleri açıklayan bir yol haritası olarak da nitelendirilebilir. Eğer bu konuşma gerçekten Rusya'nın Kırım'ı işgalini ve ilhakını meşrulaştıran bir sebepler toplamıysa ve yine Rusya, bundan sonraki süreçte özellikle yakın çevresine yönelik izleyeceği politikaları bu örnek üzerinden devam ettirecekse, bu yakın çevre ülkelerindeki önemli sayıda Rus azınlık bulunan devletler açısından dikkatle incelenmesi ve değerlendirilmesi gereken bir sürecin başlangıcını ifade etmektedir. Şu ana kadar yaşananlar, Kırım'ın işgalinin ve ilhakının Rus yakın çevresinde Kazakistan, Kırgızistan ve Ermenistan dışında fazla destek görmediğini ve hatta Rusya'ya karşı önyargıları arttırdığını göstermektedir. Başta ABD ve AB olmak üzere Batı dünyasına ve Rus yakın çevresindeki birçok ülkeye hakim olan temel endişe, Kırım'ın Rusya için yeni bir emperyalist politikanın başlangıcını oluşturmasıdır. Hitler yönetimindeki Almanya'nın 1938'de Avusturya'yı ilhaki örneğini hatırlatan bazı Batılı aydınlara göre Kırım, Putin yönetiminde gerçekleştirilmek istenen büyük Rusya idealinin bir parçasıdır. Bu çerçevede yakın çevre politikası, bu idealin gerçekleştirilmesi hedefine yönelik kökleri eskilerde ama kendisi yenilenmiş etkin bir siyasa, dış Ruslar da bunun gerçekleştirilmesi yolunda temel araçlardır. Bu tezi reddeden bazı aydınlara göre ise, Rusya'nın Kırım'ı işgali ve ilhaki tamamen konjonktürel gelişmelerin neticesinde ortaya çıkmış, dönemsel bir gelişmedir. Özellikle Rus ekonomisinin giderek daralması, uluslararası sistemdeki aktörlerin dikkatinin Suriye meselesi üzerine odaklanmış olması ve Putin'in, Rus iç siyasetindeki etkisini ve popülaritesini yeniden sağlamak istemesi gibi nedenler Rusya'nın Kırım hamlesini doğurmuştur ("Russia's Motives in Ukraine" 2014: 8-9).

Söz konusu iki tezi değerlendirdiğimizde, Putin'in Kırım hamlesinin Rusya'nın 1993'ten bu yana sürdürdüğü ve 2000 yılında revize ettiği yakın çevre politikası ile ilgili olduğu görüşünün özellikle dış Ruslar unsuru çerçevesinde belirli bir gerçeklikte olduğu söylenebilir. 1993 yılında kabul

edilen yakın çevre politikasındaki temel argümanlardan biri olan dış Rusların ve haklarının korunması teması, 2000 yılında Putin'in cumhurbaşkanlığına gelmesi ile yenilenen dış politika konseptinin de en önemli argümanlarından olmuştur. Bu çerçevede ülkesinde önemli miktarda Rus azınlık bulduran Ukrayna'nın ve nüfusunun çoğunluğunu Rusların oluşturduğu Kırım'ın, Rusya'nın yakın çevre politikasında daima öncelikli bir yeri olagelmıştır. Bu minvalde değerlendirdiğimizde Kırım'da yaşananları Rusya'nın yakın çevre politikası ile ilişkilendirmek çok da yanlış olmayacaktır. Fakat burada sorulması gereken temel soru, Kırım hamlesinin Rusya'nın genelde dış politikasının özelde ise yakın çevre politikasının geleceğini nasıl etkileyeceğidir? Çünkü, Suriye meselesinde dış politikasını uluslararası meşruiyet üzerine oturtan ve Birleşmiş Milletler kararı olmadan Suriye'ye karşı girişilecek bir dış askeri müdahaleye karşı çıkan Rusya, Kırım konusunda böyle bir meşruiyet arama çabasına bile girmemiş, herhangi bir Birleşmiş Milletler kararı olmadan Kırım'ı önce işgal sonra ise ilhak etmiştir. Aynı şekilde Putin'in deyişiyle Kırım hamlesi Rus yakın çevre politikasının teoriden eyleme geçişini simgeliyor ise, egemenlik hakları ve toprak bütünlüğü gibi uluslararası hukukun temel kaidelerini göz ardı ederek bunu gerçekleştirmek söz konusu politikanın devamlılığı ve sürdürülebilirliği açısından ne derecede faydalı olabilecektir sorusu akla gelmektedir. Çünkü, yakın çevre ülkelerinin bağımsızlıklarını yeni kazanmış devletlerden oluştuğunu ve söz konusu devletlerin ilerleyen dönemde, Ukrayna örneğinde gördükleri gibi, uluslararası hukukun bağımsız ve egemen devletlere tanıdığı hakları bile hiçe sayabilen bir Rusya ile muhatap olabileceklerini düşündüğümüzde, yakın çevre politikasına destek vermelerini beklemek oldukça güçtür. Hatta bu noktada bazı yakın çevre ülkelerinin söz konusu Rus tehdidine karşı Batı'ya daha çok yönelebileceklerini, bunun ise Rusya'nın yakın çevre coğrafyasındaki Batı'nın hareket alanını genişletebileceği söylenebilir.

Rusya'nın Kırım hamlesini sadece konjonktürel bir gelişme olarak algılamak ise yanıltıcı olabilir. Ülkenin önemli bir ekonomik krizden geçtiği ve bu noktada Kırım'ın hem toprakları üzerinden geçen doğalgaz boru hatları hem de karasularında bulunduğu söylenen petrol ve doğalgaz rezervleri açısından Rusya için ekonomik cazibesi olan bir bölge özelliği gösterdiği doğrudur. Ancak temel saiklerden biri eğer gerçekten buysa, Kırım'ın ilhakinin ardından başta AB ve ABD olmak üzere Rusya ile ekonomik ilişkileri belirli düzeyde olan ülkelerin ekonomik yaptırım kararı almış olmaları, Rusya'yı çok daha ağır bir ekonomik faturanın altına sokmuştur. Yine, eğer Rusya uluslararası toplumun Suriye meselesi üzerine odaklanmış olmasından istifa etmek için Kırım'da böyle bir girişimde bulunmuşsa bile, bunu Suriye politikasının temel argümanı olan uluslararası meşruiyet tezini göz ardı ederek gerçekleştirmiştir ki, bu da kendisini hem dış politika açısından tutarsızlığa hem de yalnızlığa itmiştir. Son olarak, Rusya'nın Kırım hamlesinin sebebi olarak öne sürülen Putin'in iç kamuoyunda azalan popüleritesini arttırmak istemesi argümanı, Rus iç siyasetinde Putin'e rakip olabilecek po-

tansiyel bir muhalif adayın henüz ortaya çıkmamış olması nedeniyle çok gerçekçi görünmemektedir. Son ekonomik krizle birlikte Putin'in ekonomi politikaları konusunda halktan tepkiler aldığı bilinmektedir ancak izlenen dış politika konusunda benzer bir tepkiden bahsetmek bugün için pek mümkün görülmemektedir.

Sonuç

1992 yılının sonlarında ilan edilen Rusya Federasyonu'nun yakın çevre politikası, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bağımsızlık kazanan on dört ülkeye yönelik Rus ilgisinin devam edeceğinin bir göstergesi olmuştur. Söz konusu politikayla Rusya, bir yandan bağımsızlıklarını kazanan cumhuriyetlerle geçmişten gelen özel ilişkilerini ve bağlarını sürdürmek istediğini belirtirken bir yandan da Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla Federasyon sınırları dışında kalan ve sayıları yaklaşık 36 milyonu bulan Rus azınlık ve Rusça konuşan topluluklara dış politikasında ayrı bir yer verdiğini de ilan etmiştir. Ancak Rusya'nın bu irade beyanı, yakın çevre içerisinde nitelenen devletlerin yeni elde ettikleri bağımsızlıklarının zarar görmesinden çekinerek Rusya Federasyonu'na yakın işbirliğine şüphe ile yaklaşmaları, Rus ekonomisinin gösterdiği kırılmanın iktisadi alandaki entegrasyonu engellemesi ve ABD'nin söz konusu coğrafyadaki devletlerle özellikle Hazar enerji kaynaklarının paylaşımı ve dünyaya ulaştırılması noktasında yakın ilişkiler kurmak istemesi nedenleriyle 1990'larda hayata geçirilme şansını pek bulamamıştır.

2000 yılında Vladimir Putin'in Cumhurbaşkanlığı'na gelmesi ile birlikte Rusya'nın yakın çevre politikası da yeni bir aşamaya girmiştir. Yakın çevre politikasındaki dış Ruslar ögesini ön plana çıkartan Putin, Rusya dışında yaşayan Rusların sorunlarının çözülmesi ve onların hukuki statülerinin güvence altına alınmasını en önemli dış politika hedeflerinden biri olarak belirlemiştir. Bu çerçevede yeniden şekillenen Rus dış politikası, Rusların yoğunlukta bulunduğu başta Ukrayna ve Kazakistan olmak üzere Kafkasya, Orta Asya, Baltık ve Doğu Avrupa ülkeleriyle ekonomik, askeri, siyasi ve etnik konularda artan anlaşmazlıkların ivedilikle çözüme kavuşturulmasını amaç edinmiştir.

2000'li yıllarla birlikte AB ve NATO'nun doğu Avrupa'ya doğru genişlemeye yönelik irade ortaya koymaları da, Rusya'nın yakın çevre politikasını yeniden canlandırmaya çalışmasında önemli bir etken olmuştur. Gerek AB'nin gerekse NATO'nun doğuya doğru genişleme adımlarını yakın çevresine yönelik bir tehdit olarak nitelendiren Rusya, Batı'nın söz konusu coğrafyadaki Rus çıkarlarına saygı göstermesini ve geleceğe yönelik adımlarında bunları dikkate almasını istemiştir. Geçmişten gelen tarihi ve kültürel bağları ve ülkede yaşayan önemli miktardaki Rus nüfus sebebiyle yakın çevre politikasında önemli bir yere sahip olan Ukrayna konusunda da kaygıları bulunan Rusya, hem AB'nin hem de NATO'nun bu ülkeye yönelik atacağı adımlarda kendisinin de söz sahibi olması gerektiği fikrini savunmuştur.

Özellikle Kırım Özerk Cumhuriyeti konusunda çok hassas olan Rusya, Karadeniz filosunun %70'e yakının burada bulunması, gaz ihracı noktasında kullandığı boru hatlarının büyük bir kısmının bu bölgeden geçmesi ve nüfusunun çoğunluğunu Rusların oluşturması sebebiyle Kırım'a ayrı bir önem atfetmiştir.

Rusya yanlısı olarak bilinen Cumhurbaşkanı Viktor Yanukoviç'in NATO üyeliğine sıcak bakmadığını açıklaması ve AB ile ortaklık antlaşmasını imzalamayı reddetmesi gibi sebeplerle Ukrayna'da başlayan Batı yanlısı toplumsal ve siyasal muhalefet olaylarının 22 Şubat 2014'te kendisinin cumhurbaşkanlığından azledilmesi ile sonuçlanması, Rusya tarafından genelde yakın çevre politikasının özelde ise Ukrayna'ya yönelik hassasiyetlerinin Batı tarafından göz ardı edilmesi olarak algılanmıştır. Yanukoviç'in azledilmesine varan sokak protestolarından Ukrayna'daki aşırı sağcı radikalleri ve Batı'yı sorumlu tutan Rusya, bu duruma tepkisiz kalamayacağını açıkça beyan etmiştir. Nitekim bu açıklamanın ardından 27 Şubat günü Rus birlikleri Kırım'a girmiş ve Yüksek Meclis dahil olmak üzere pek çok kamu kurumunu kontrol altına almıştır. Rus işgali altındaki Kırım'da 16 Mart 2014'te hukuksal hiçbir temeli bulunmayan bir referandum gerçekleştirilmiş ve Tatarların ve Ukraynalıların boykot ettiği bu referandumda %97 oranında Rusya'ya bağlanması kararı çıkmıştır. Hemen ertesi gün referandumu tanıdığını beyan eden Rusya, kendisinin de destek verdiği bağımsızlık referandumuyla aslında Kırım'ın ilhakını hukuken meşrulaştırmaya çalışmıştır.

Rusya'nın Kırım'ı önce işgal sonrasında ise ilhak etmesi iki şekilde yorumlanabilir. Bunu, Rusya'nın 1990'lardan beri sürdürdüğü ve 2000'de Putin'in Cumhurbaşkanı seçilmesiyle dış Ruslar lehine revize ettiği yakın çevre politikasının teoriden eyleme geçişi olarak görebileğimiz gibi aynı zamanda Ukrayna ile Rusya arasındaki ikili ilişkilerde tarihsel olarak bir denge unsuru oluşturan Kırım'da dengenin Rusya lehine bozulması olarak da yorumlayabiliriz. Kırım'la hayata geçirilen yakın çevre politikasının ve Ukrayna ile Rusya arasındaki ilişkilerde bozulan dengenin devamlılığa sahip olup olmadığını belirlemede, Putin yönetimi altındaki Rusya'nın yakın çevresine yönelik bundan sonra izleyeceği politikalar ile Batı'nın kendi değerleri ve hedefleri açısından buna nereye kadar müsamaha gösterebileceği gerçeğinin belirleyici olacağını söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

- AKMAN Halil (2014), "Kırım-Sivastopol Üssü ve Karadeniz Rus Filosunun Paylaşım Sorunu", *Turkish Studies*, 9 (1): 1-20.
- BİLENER Tolga (2004), "Ulus Devlet Olma Sürecinde Ukrayna", *Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna*, (Der. Erhan Büyükkakıncı), Ankara: Phoenix Yayınevi, 311-341.
- BRAITHWAITE Rodric (2014), "Russia, Ukraine and the West", *The RUSI Journal*, 159 (2): 62-65.
- BÜYÜKAKINCI Erhan (2004), "Bağımsızlık Sürecinde Ukrayna-Rusya İlişkileri", *Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna*, (Der. Erhan Büyükkakıncı), Ankara: Phoenix Yayınevi, 401-436.
- CANKARA Pınar Özden ve Yavuz CANKARA (2007), "Vladimir Putin Döneminde Rus Dış Politikasında Yapılan Değişiklikler", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (15): 193-212.
- "Constitution of Ukraine", <http://www.ccu.gov.ua/doccatalog/document?id=12084> (11.02.2015).
- "General Assembly Adopts Resolution Calling Upon States Not to Recognize Changes in Status of Crimea Region", <http://www.un.org/press/en/2014/ga11493.doc.htm> (10.02.2015).
- GÜRSELER Ceren (2014), "Kırım'ın 'Self-Determinasyonu' Nasıl Yorumlanabilir?", *Karadeniz Araştırmaları*, (43): 87-115.
- İMANBEYLİ Vügar (2014), "Ülke-İçi Krizden Uluslararası Soruna Ukrayna-Kırım Meselesi", *SETA Perspektif*, (36): 1-8.
- KOROSTELINA Carina (2003), "The Multiethnic State-Building Dilemma: National and Ethnic Minorities Identities in the Crimea", *National Identities*, 5 (2): 141-159.
- KULHANEK Jakup (2006), "Russia and Near Abroad: Past And Present": <http://www.russkiivopros.com/?pag=one&id=28&kat=6&csl=11> (10.02.2015).
- LINDLEY-FRENCH Julian (2014), "Ukraine: Understanding Russia", *The RUSI Journal*, 159 (3): 36-39.
- MAMMADOV Halit (2014), *Rus Dış Politikasında Stratejik-Zihinsel Süreklilik ve Putin'in Dış Politika Doktrini*, Ankara: Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi İnceleme-Araştırma Dizisi.
- MANESS Ryan ve Brandon Valeriano (2012), "Russia and the Near Abroad: Applying a Risk Barometer for War", *Journal of Slavic Military Studies*, (25): 125-148.
- MARPLES David R. ve David F. Duke (1995), "Ukraine, Russia, and the Question of Crimea", *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity*, 23 (2): 261-289.
- MIAN Gulandam, "Russian Resurgence And The Contemporary Scene In The 'Near Abroad': A Case Study Of The Crisis In Ukraine": http://www.ndu.edu.pk/issra/issra_pub/Gulandam_Mian.pdf (12.02.2015).

- ÖZARSLAN Bahadır Bumin (2014), "Soğuk Savaş Sonrasında Kırım'ın ve Kırım Tatar Türklerinin Statüsü", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 10 (39): 97-135.
- ÖZCAN Sevinç A. (2005), *Bir Sovyet Mirası Rus Azınlıklar*, İstanbul: Küre Yayınları.
- POPPE Edwin ve Louk Hagendoorn (2001), "Types of Identification Among Russians in the 'Near Abroad'", *Europe-Asia Studies*, 53 (1): 57-71.
- TANRISEVER Oktay F. (2005), "Rusya Federasyonu'nun Orta Asya-Kafkasya Politikası: 'Yakın Çevre' Doktrini'nin İflası", *Küresel Politikada Orta Asya (Avrasya Üçlemesi I)*, (Der. Mustafa Aydın), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 43-68.
- TOPAL Ahmet Hamdi (2014), "Uluslararası Hukuk Açısından Kırım'ın İlhaki ve Self Determinasyon Hakkı": <http://haber.star.com.tr/acikgorus/uluslararasi-hukuk-acisindan-kirimin-ilhaki-ve-self-determinasyon-hakki/haber-859182> (01.13.2015).
- TORBAKOV Igor (2001), "Rusya'dan Ayrı ya da Rusya'nın Bir Parçası: Ukrayna-Rusya İlişkilerinin Kederli Bir Destanı", (Çev. Işık Kuşçu), *Avrasya Dosyası*, 6 (4): 297-314.
- TURAN Günhan (2004), "Bağımsız Ukrayna'nın Dış Politika Seçenekleri", *Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna*, (Der. Erhan Büyükkancı), Ankara: Phoenix Yayınevi, 365-400.
- YALÇINKAYA Alaeddin (2005), "Rus Realpolitiğinin Ertelelediği Sorun: Kırım", *Karadeniz Araştırmaları*, (8): 99-113.
- (1999), "Ethnic Splits in Crimea", *Strategic Comments*, 5 (10): 1-2.
- (2014), "Russia's Motives in Ukraine", *Strategic Comments*, 20 (4): 8-9.